

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЕТНОГРАФІЧНОЇ ГРУПИ ГУЦУЛІВ НА ПРИКЛАДІ КОСІВСЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Боян-Гладка Світлана
м. Івано-Франківськ*

Збереження культурної спадщини в Україні набуває особливого значення в умовах сучасних соціокультурних трансформацій, глобалізації та російсько-української війни. Західний регіон України, зокрема Гуцульщина є одним із найбільш самобутніх етнографічних районів України, де традиційна культура яскраво збереглася і стала символом української ідентичності. Одним із важливих осередків традиційного народного мистецтва є Косівський район Івано-Франківської області – територія, де протягом століть формувалася унікальний феномен гуцульської культури. Її ремесла, звичаї, символіка та світоглядні уявлення становлять невід’ємну частину нематеріальної культурної спадщини України.

Метою статті є аналіз сучасних підходів до збереження та розвитку культурної спадщини гуцулів на прикладі Косівського району Івано-Франківської області, визначення ключових викликів і перспектив у контексті регіональної культурної політики та глобальних тенденцій охорони спадщини.

Косівщина є історичним серцем Гуцульщини, де природні умови – гірський рельєф, лісові ресурси, глина, овеча вовна, метал зумовили розвиток різноманітних ремесел: гончарства, різьби по дереву, ткацтва, вишивки, кушнірства. Упродовж XVI–XIX ст. Косів був центром народних промислів, а у XX ст. – осередком художньої освіти й експериментів у сфері декоративно-ужиткового мистецтва.

Культурний ландшафт Косівщини – це поєднання ремесел, релігійних традицій, архітектури, побутової культури, музики, танцю та мови. Саме тут, у взаємодії природи й людини, сформувався феномен гуцульського світогляду, який став основою регіональної ідентичності. Сьогодні збереження косівських ремесел є важливим завданням сучасної культурної політики, оскільки вони становлять частину нематеріальної культурної спадщини України та світу загалом.

Матеріальна спадщина Косівського району охоплює широкий спектр традиційних ремесел, проте особливе місце належить косівській мальованій кераміці, яка 2019 р. була внесена до списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО. Вона

відрізняється складною символікою, поєднанням технік виконання й поліхромного розпису, відображає світоглядні уявлення гуцулів про гармонію людини з природою. Оригінальність кераміки в поєднанні рідкісної техніки розпису та особливості застосування кольорів – зелений, жовтий, коричневий. Орнамент кераміки представлений символічно-сакральним смислом: зображення коней, оленів, птахів символізували життєву силу; рослинні орнаменти відтворювали уявлення про гармонію світу; сцени з побуту й обрядовості закарбовували народну культуру в предметах ужитку [1, с. 123].

Косову здавна були відомі майстри з виробів кераміки, серед них сьогодні відома майстриня п'ятого покоління Іванна Козак-Ділети, виставкова зала якої налічує сотні різноманітних виробів [4, с. 1]. Вона є однією з найкращих майстринь Косова, як продовжує традиції гончарної справи: Михайла та Василя Совіздранюків, Михайла і Анни Рощиб'юків та Павлини Цвілик.

Окрім гончарства, неабияку роль відіграє ткацтво, різьбярство по дереву, мосяжництво (виготовлення прикрас із металу) та вишивка. Ці ремесла мали прикладне значення – забезпечували потреби господарства, оздоблювали житло, формували одяг і предмети культу. Найбільш давнім ремеслом на Косівщині є ліжникарство, яке передається з покоління в покоління. Це ремесло опановують і зараз дівчата з дитинства, спочатку в сім'ї, пізніше підтримують у школах на уроках трудового навчання, де навчають складнішим технікам ліжникарства. Столицею ліжникарства вважають село Яворів Косівського району. Найбільш відома з поміж майстринь даного ремесла в Яворові – Світлана Павлюк, яка підтримує і розвиває ліжникарство своїх далеких предків [5, с. 2].

Нематеріальна спадщина представлена традиційними знаннями, фольклором, звичаями, святами, музикою, пісенною творчістю, легендами, обрядами. Її носіями є родинні династії майстрів, які передають техніки й знання у спадок – від покоління до покоління.

Центральне місце у збереженні та розвитку гуцульської спадщини належить Косівському інституту прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв. Саме тут поєднуються академічна освіта і традиційні ремісничі техніки, формується нове покоління майстрів, які зберігають і трансформують культурний код Гуцульщини.

Суттєву роль відіграють також Косівський музей народного мистецтва та побуту Гуцульщини, приватні майстерні, народні фестивалі («Лудинє», «Свято кераміки», «Полонинське літо»). У згаданому музеї представлено основні види гуцульських народних промислів: художня обробка дерева, кераміка, ткацтво, ліжникарство, металеві вироби, обробка шкіри, вишивка. Збірка музею налічує близько 6 тисяч експонатів, датованих XIX–XX ст. У музеї показана форма подачі експонатів – крім класичних вітрин, застосовано

систему прихованого зберігання. Саме тут відвідувачі відчують себе в ролі дослідника: можуть зазирнути у висувні шухляди та вітрини, де заховані цікаві артефакти. Гості музею віртуально відвідують майстерні різьбяр, бондаря та майстра інкрустації. На екранах в експозиції транслюється відео технологічних процесів художньої обробки деревини. Це збагачує досвід відвідувача та допомагає йому відчутти справжню цінність експонатів у вітринах.

Важливу роль відіграє фестиваль «Лудине», який покликаний продемонструвати розмаїття народного строю в селах Гуцульщини, багатогранні вміння майстрів народної творчості, які працюють у цій царині, привернути увагу молоді до автентичного одягу, вкотре довести туристам та гостям краю, що Косів – це найбільший центр прикладного мистецтва в Карпатах. Ці заходи створюють умови для міжпоколінного діалогу, сприяють туристичній привабливості та популяризації традицій у медіапросторі [3].

Сучасні підходи передбачають активне використання цифрових інструментів. У Косівському регіоні розвивається ініціатива цифрового архівування виробів народних майстрів, фіксації технік за допомогою 3D-сканування, цифрової фотографії та відео. Використання GIS-технологій дозволяє створювати карти локалізації ремісничих осередків, фіксувати стан пам'яток архітектури, об'єктів нематеріальної спадщини. Такі бази даних важливі для планування охоронних заходів, моніторингу й туристичної навігації.

Водночас нові медіа (Instagram, YouTube, Tik-Tok) стали платформою для промоції гуцульських ремесел серед молоді. Віртуальні виставки й маркетплейси забезпечують нові економічні можливості для майстрів, підтримуючи сталі практики збереження через ринковий попит.

Перед українськими ремеслами Косівщини поставлені виклики: зменшення кількості носіїв традиційної майстерності; спрощення орнаментів через комерціалізацію; конкуренція фабричної продукції; трудова міграція молоді; відсутність чіткої державної стратегії охорони нематеріальної спадщини на місцевому рівні; недостатнє фінансування культурних програм; недостатня координація між громадами, музеями, навчальними закладами. Ці проблеми потребують інтегрованого підходу, який би об'єднував науковців, освітян, носіїв традицій, органи влади та міжнародних партнерів.

Проте відбувається активне відродження елементів культурної спадщини та їх перспективи: навчальні програми у Косові готують нове покоління майстрів; фестивалі, які популяризують ремесла; створення музеїв та етнографічних експозицій підтримує інтерес до історії ремесел; сучасні дизайнери інтегрують гуцульські мотиви у моду та побутові предмети; включення місцевих громад у процес прийняття рішень щодо культурної політики; міжнародна співпраця – участь у грантах (Creative Europe, Horizon Europe);

цифрова платформа «Електронна мапа спадщини Косівщини», яка у перспективі стане інструментом не лише збереження, а й промоції унікального культурного потенціалу регіону України.

Загалом, збереження культурної спадщини українців – це не лише охорона традицій, а й формування національної самосвідомості, відновлення соціальних зв'язків, розвиток культурного туризму та локальної економіки. Косівський район Івано-Франківської області демонструє успішне поєднання родинної майстерності, освітніх ініціатив і сучасних технологій, створює життєздатну модель культурної стійкості [2, с. 41].

У підсумку зазначимо, що збережена культурна спадщина Косівщини є живим прикладом культурної стійкості та духовного опору. Її збереження має не лише культурне, а й стратегічне значення для національної самоідентифікації України. Косівський район демонструє ефективну модель поєднання родинних традицій, освітніх практик і сучасних технологій, що може стати орієнтиром для відновлення та збереження локальних культурних систем в Україні. У сучасних умовах культурна спадщина Гуцульщини перетворюється на ресурс суспільного оновлення – символ духовної сили, творчості й неперервності української культури.

Перелік джерел:

1. Клапчук В. М. Народні промисли та ремесла населення Гуцульщини другої половини XIX – першої третини XX ст. *Історична панорама. Спеціальність : Історія*. 2009. Вип. 8. С. 122–144. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Istp_2009_8_11
2. Коцюруба М. К. Збереження традиційної культури гуцулів в сучасності. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Том 2 / Ред. кол. Хаджинов І. В. (голова) та ін. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. Вип. 13. Т. 2. С. 40–44.
3. Косівський музей Гуцульщини готується до відкриття інтерактивного простору / Косівський музей народного мистецтва та побуту Гуцульщини <https://ludyne.huculia.info/4958/>
4. Свідчення респондентки Іванни Козак-Ділеті м. Косів Івано-Франківської обл. Записала 17.06.2025 Боян-Гладка С.П. 2 стор.
5. Свідчення респондентки Світлани Павлюк с. Яворів Косівського району Івано-Франківської обл. Записала 18.06.2025 Боян-Гладка С.П. 4 стор.